परिशिष्ट

परिशिष्ट " अ "

माळकर वसंत शिवलिंग
अधिव्याख्याता,
श्री महाराणी ताराबाई अध्यापक
महाविद्यालय, शाहुपुरी, कोल्हापूर.

दिनांक :

श्री/श्रीमती रा.रा. - - - - - - - - - - - -

- -

- -

स.न.वि.वि.

मी, शिवाजी विद्यापीठाच्या शिक्षणशास्त्र विभागामध्ये " एम्.फिल्." या पदवीचा अभ्यास करीत आहे. या पदवीच्या परिपूर्तीसाठी एखाद्या शैक्षणिक समस्येवर संशोधन करावे लागते. या संशोधनासाठी मी खालील समस्या निवडली आहे.

" उच्च प्राथमिक स्तरावरील मराठीच्या पाठयपुस्तकांच्या अध्यापनाचा मूल्यशिक्षणाच्या संदर्भात चिकित्सक अभ्यास "

मी, हे संशोधन कार्य डॉ.रा.भा.देवस्थळी, विभाग प्रमुख, शिक्षणशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्या मार्गदर्शनाखाली करत आहे.

संशोधनासाठी लागणारी माहिती संकलित करण्याच्या हेतूने मी ही प्रश्नावली तयार केलेली आहे. आपल्या मराठी विषयाच्या अध्यापनाच्या ज्ञानाचा व अनुभवाचा माझ्या संशोधनासाठी लाभ व्हावा या इच्छेने ही प्रश्नावली भरून देऊन संशोधनास उपकृत करावे ही विनंती.

मी आपल्याला असे आश्वासन देतो की, आपण देऊ केलेली माहिती सर्वस्वी गुप्त राखण्यात येऊन तिचा केवळ संशोधन कार्यासाठीच उपयोग करण्यात येईल.

आपल्या सहकार्याबद्दल धन्यवाद.

आपला कृपाभिलाषी,

(माळकर व. शि.)

सोबत : प्रश्नावली जोडलेली आहे.

शिक्षकांसाठी प्रश्नावली

संशोधन विषय :

" उच्च प्राथमिक स्तरावरील मराठीच्या पाठयपुस्तकांच्या अध्यापनाचा मूल्य शिक्षणाच्या संदर्भात चिकित्सक अभ्यास "

प्रश्नावली भरण्याविषयी सूचना :

१) कांही प्रश्नांच्या पुढे " होय/नाही " असे पर्याय दिलेले आहेत. आपल्याला योग्य वाटेल तो पर्याय ठेवून नको असेल त्यावर आडवी रेघ मारावी.

२) कांही प्रश्नांच्या ठिकाणी कारणांचे पर्याय दिले आहेत. आपल्याला योग्य वाटेल त्या कारणापुढे बरोबर(✓) अशी खूण करावी.

३) दिलेली कारणे, विधाने यांच्या व्यतिरिक्त अधिक कारणे, विधाने किंवा माहिती द्यावयाची असल्यास ती त्या प्रश्नाखाली रिक्त असलेल्या जागेत थोडक्यात लिहावी.

* * * * * *

प्रश्नावली :

(१) शिक्षकाचे नांव : . . . .

(२) शैक्षणिक पात्रता : . . . .

(३) शाळेचे नांव व पत्ता : . . . .
. . . .

(४) अध्यापनाचा एकूण अनुभव : . . . . वर्षे

(५) मराठी विषय शिकविण्याचा अनुभव .... वर्षे

(६) प्रश्नावली सोबत पाठांची नांवे व त्यांच्यापुढे त्यातून प्रतिबिंबित होणारी मूल्ये दिलेली आहेत. दिलेल्या मूल्यांव्यतिरिक्त आणखी कांही मूल्ये प्रतिबिंबित होत असतील तर ती त्या त्या पाठापुढे लिहावीत.
(या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी स्वतंत्र यादी दिलेली आहे.)

(७) मराठीच्या पाठ्यपुस्तकांचे अध्यापन करताना पाठातून प्रतिबिंबित होणारी मूल्ये विद्यार्थ्यांमध्ये जाणीवपूर्वक संक्रमित केली जातात काय ? - होय/नाही.

(८) वरील प्रश्नांचे उत्तर "होय" असेल तर ती मूल्ये कशा प्रकारे संक्रमित केली जातात ?

----

(९) प्रश्न क्रमांक सातचे उत्तर " नाही " असेल तर पुढील पैकी कोणती कारणे संभवतात ?

अ) परीक्षा पध्दतीत मूल्यांवर आधारित प्रश्न नाही, त्यामुळे अध्यापन नाही. ( )

ब) मूल्ये शिकवण्यावर भर दिल्यास अभ्यासक्रम पूर्ण होणार नाही. ( )

क) मूल्ये संक्रमित करणे हे शिक्षणाचे उद्दिष्ट नव्हे ( )

ड) दैनंदिन व्यवहारात मूल्यांचा उपयोग होत नाही. ( )

इ) या व्यतिरिक्त आणखी काही कारणे असल्यास खालील रिक्त जागेत नमूद करावीत.

- -
- -
- -

(१०) आपण संक्रमित करू इच्छिणारी मूल्ये विद्यार्थ्यांमध्ये किती प्रमाणात संक्रमित होतात ?

अ) संपूर्णपणे संक्रमित होतात ? ( )

ब) मोठ्या प्रमाणात संक्रमित होतात - ( )

क) मध्यम प्रमाणात संक्रमित होतात - ( )

ड) अल्प प्रमाणात संक्रमित होतात - ( )

इ) अजिबात संक्रमित होत नाहीत - ( )

(११) विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिक मूल्ये संक्रमित करण्यामध्ये कोण कोणत्या अडचणी येतात ?

- -
- -
- -

(१२) मूल्य संक्रमणातील अडचणीवर तुम्ही कशा प्रकारे मात करू शकाल?

- -
- -
- -

(१३) पाठ्यपुस्तकांतून प्रत्येक पाठातील प्रतिबिंबित होणारी मूल्ये विद्यार्थ्यांमध्ये चांगल्या त-हेने संक्रमित होण्यासाठी काय केले पाहिजे?

- -
- -

(१४) पाठयपुस्तकामध्ये अंतर्भुत असलेल्या मूल्याबाबत शिक्षकांना हस्तपुस्तिका आवश्यक आहे काय ? होय/ नाही.

(१५) पाठयपुस्तकातील मूल्ये संक्रमित होण्याच्यादृष्टीने काही अभ्यासपूरक कार्यक्रम योजता काय ?

होय/नाही.

(१६) वरील प्रश्नाचे उत्तर "होय" असल्यास आपण योजत असलेल्या उपक्रमांची व त्यातून बिंबवू इच्छित असलेल्या मूल्यांची त्यांच्या समोर खालील मोकळ्या जागी नोंद करावी.

उदा. राष्ट्रीय सण साजरे करणे - देशाभिमान

- -

- -

- -

(१७) या उपक्रमांखेरीज आणखी कोणते उपक्रम आयोजित करता येतील?

- -

- -

- -

(१८) मूल्य शिक्षणाच्या संदर्भात एखाद्या कृतिसत्रास किंवा शिबिरास आपण उपस्थित राहिला आहात काय ?

होय/ नाही.

(१९) असल्यास कृतिसत्राचे/शिबीरांची नांवे लिहा -

- -

- -

(२०) कृतिसत्र/शिबीर कोणी आयोजित केले होते ?

- -

- -

(२१) कृतिसत्र/शिबिराचा कालावधी किती ?

- -

- -

(२२) कृतिसत्र/ शिबिरामध्ये नेमके कोणते प्रशिक्षण देण्यात आले ?

- -

- -

- -

(२३) मूल्यशिक्षणाच्या परिणामकारक अध्यापनाच्या दृष्टीने कृतिसत्र/ शिबीर परिणामकारक नसल्यास ते अधिक परिणामकारक होण्याच्या दृष्टीने आपण कोणत्या सूचना करू इच्छिता ?

- -

- -

- -

(२४) मूल्ये आणि परीक्षा यांचा संबंध जोडावा का ?

होय / नाही.

(२५) वरील प्रश्नाचे उत्तर "होय" असल्यास तो संबंध कसा जोडता येईल ?

- -

- -

- -

(२६) मूल्ये संक्रमित झाली आहेत की नाही याचे मूल्यमापन करावे काय ?

- होय / नाही

(२७) प्रश्न क्रमांक सव्वीसचे उत्तर " नाही " असेल तर,
त्याची कारणे कोणती ?

- -
- -
- -

(२८) मूल्ये किती प्रमाणात रूजली आहेत याचे मूल्यमापन करता येईल
काय ?

- होय/नाही.

(२९) उत्तर " होय " असल्यास कशा प्रकारे मूल्यमापन करता येईल ते
खाली नमूद करावे. -

- -
- -
- -

(३०) प्रस्तुत संशोधनाच्या संदर्भात वर विचारण्यात न आलेली तथापि
प्रस्तुत संशोधनास उपयुक्त ठरेल अशी काही माहिती द्यावयाची
असल्यास ती खालील रिक्त जागेत लिहावी.

- -
- -
- -
- -
- -

ध न्य वा द !

परिशिष्ट " ब "

प्रश्नावलीला प्रतिसाद देणारे शिक्षक आणि त्यांच्या शाळा

अ.नं.	शिक्षकाचे नांव	शाळेचे नांव
१.	श्री.आवळे मोहन आप्पासो	शुगर मिल प्राथमिक शाळा
२.	" नाईक नाथा सखाराम	म.जोतिराव फुले विद्यामंदिर
३.	" पाटील नारायण आबा	-"-
४.	सौ.उबाळे पुष्पा रामचंद्र	मुलींची शाळा नं.५
५.	" मोमीन वहिदा महमद	पं.नेहरु विद्यामंदिर.कन्याशाळा
६.	" सावंत अनुराधा आनंदराव	श्री.शा.पी.बी.साळुंखे कन्याशाळा
७.	श्री.मोरे सातापा दौलत	रंगराव साळुंखे विद्यामंदिर
८.	" उबाळे रामचंद्र ज्ञानू	विचारे विद्यामंदिर (मुले)
९.	" मुल्ला अन्वर अप्पालाल	-"-
१०.	सौ.पोवार इंदुताई महादेव	छ.राजाराम विद्यालय (मुले)
११.	" पोवार निर्मला अशोक	-"-
१२.	श्री.हाळवणकर नारायण रामचंद्र	दत्ताजीराव माने विद्यामंदिर
१३.	सौ.इंगवले सिंधु दिनकर	आबासाहेब सासने विद्यालय
१४.	श्री.मुल्ला दस्तगीर महंमदखाना	भाऊसाहेब जगदाळे विद्यालय
१५.	" माळवदे जयवंतराव जगतापराव	श्री भारत विद्यामंदिर,राजारामपुरी
१६.	" लोबोरे राजेंद्र नामदेव	-"-
१७.	सौ.चोपडे शकुंतला रामचंद्र	सरस्वती विद्यामंदिर, का बावडा
१८.	श्री.बारदेसकर अंतोन बस्त्यांव	शेठ रुईया विद्यालय
१९.	सौ.बागवान खुदीजा हानिफ	छ.महाराणी विजयमाला कन्याशाळा
२०.	कु.वाडकर कमल गजानन	शिवराज विद्यालय, बेलबाग

अ.नं.	शिक्षकाचे नांव	शाळेचे नांव
२१.	सौ.साळुंके जयश्री दत्तात्रय	अहिल्याबाई सेंट्रल प्रायमरी स्कूल
२२.	" म्हेत्तर विजया शिवाजीराव	श्री म.ताराबाई विद्यालय, मुले
२३.	श्री.शेळके अशोक शिवाजी	श्री म.ताराबाई विद्यालय कन्या
२४.	सौ.घाटगे सुनिता विश्वासराव	-"-
२५.	" भोगणे सुनंदा रामा	-"-
२६.	" शेलार पुष्पा प्रभाकर	दौलतराव भोसले विद्यालय
२७.	श्री.पाटील विजय पांडुरंग	हिंद विद्यामंदिर
२८.	सौ.उमणगीकर नंदिनी सुरेश	सागर विद्यामंदिर, प्रतिभानगर
२९.	श्री.काशिद बाबासाहेब कृष्णराव	शेलाजी वन्नाजी विद्यामंदिर
३०.	" धुमाळ शंकरराव धोंडीराम	-"-
३१.	सौ.शेलार रत्नमाला मुरलीधर	सावित्रीबाई फुले विद्यामंदिर, कन्या
३२.	श्री.लाड मदन महादेव	-"-
३३.	" रसाळे भरत बाळकृष्ण	प्रकाश विद्यामंदिर, सदर बाजार
३४.	" कुलकर्णी रामचंद्र तुकाराम	दत्ताजीराव शेळके विद्यामंदिर
३५.	" शिंदे मारुती यशवंत	संभाजीनगर शाळा विद्यामंदिर
३६.	" चव्हाण मोहन यशवंत	राजारामपुरी विद्यालय
३७.	कु. खुके सुमन नारायण	हरिहर विद्याल, लक्ष्मीपुरी
३८.	कु.साटम कमल भिकाजी	-"-
३९.	सौ.कुलकर्णी राधिका हरी	-"-
४०.	श्री.पोवार पंडितराव श्रावण	डॅ.बाळासाहेब खर्डेकर विद्यामंदिर
४१.	सौ.मोरे कमल शिवाजीराव	मुलींची शाळा क्र.६, लाईन बाजार
४२.	" सावंत विद्या दत्तात्रय	विक्रमनगर विद्यालय
४३.	श्री.पाटील जिनगोंडा आण्णा	नूतन मराठी विद्यालय ब्रॅन्च १

अ.नं.	शिक्षकाचे नाव	शाळेचे नाव
४४.	सौ.पाटील शशिकला जिनगोंडा	साने गुरूजी वसाहत विद्यामंदिर
४५.	श्री.पाटील प्रकाश भाऊसो	सुभाषनगर विद्यामंदिर
४६.	सौ.यादव मीना बळवंत	श्रीराम विद्यालय, राजारामपुरी
४७.	श्री.दळवी खंडोपंत चंद्राप्पा	प्रायव्हेट मराठी रजि.स्कूल शनि.ब्रँच.
४८.	सौ.कुलकर्णी मनिषा मोरेश्वर	प्रिन्स शिवाजी विद्यामंदिर, जाधववाडी
४९.	श्री.पाटील बजरंग हिंदुराव	महर्षि अण्णासाो शिंदे विद्यामंदिर
५०.	" पाटील यशवंत गणपती	भाऊसो महागावकर विद्यामंदिर
५१.	" म्हसकर सदाशिव हरी	प्रिन्स शिवाजी विद्यामंदिर, कसबा बावडा
५२.	" चौगले कृष्णाजी महादेव	संत सद्गुरू गाडगे महाराज विद्यामंदिर
५३.	" कुंभार आनंदा यशवंतराव	मुली शाळा नं.७, कसबा बावडा
५४.	" शेळके मंगेश बाळासो	राजर्षि शाहू विद्यामंदिर, कसबा बावडा
५५.	" चव्हाण भिकू दत्तू	महाराष्ट्र विद्यामंदिर
५६.	सौ.कुलकर्णी माधवी मुकुंदराव	राजाराम विद्यालय
५७.	श्री.पायमल सदाशिव श्रीपती	गजानन ■ विद्यालय
५८.	सौ.जाधव सुमित्रा परशराम	डॉ.श्रीधर सावंत विद्यामंदिर
५९.	श्री.भिऊंगडे बापूराव भाऊ	वीर कक्कय विद्यामंदिर
६०.	सौ.काटकर निता परशराम	छ.शिवाजी विद्यामंदिर, उद्यमनगर

परिशिष्ट -" क "

मुलाखत घेतलेल्या शिक्षकांच्या नावाची यादी

अ•नं•	शिक्षकाचे नाव	शाळेचे नाव
१•	श्री•कुलकर्णी रामचंद्र तुकाराम	दत्ताजीराव शेळके विद्यामंदिर
२•	" काशिद बाबासाहेब कृष्णराव	शेलाजी वन्नाजी विद्यामंदिर
३•	" रसाळे भरत बाळकृष्ण	प्रकाश विद्यामंदिर
४•	" दळवी बंडोपंत चंद्राप्पा	प्रा•म•रजि•स्कूल,शनिवार ब्रँन्च
५•	" म्हसकर सदाशिव हरी	प्रिन्स शिवाजी विद्यामंदिर
६•	" कुंभार आनंदा यशवंतराव	मुली शाळा नं•७, का बावडा
७•	" पायमल सदाशिव श्रीपती	गजानन विद्यालय
८•	" आवळे मोहन आप्पासो	शुगरमिल प्राथमिक शाळा
९•	" बारदेसकर अंतोन बस्त्याँव	शेठ रुईया विद्यालय
१०•	" माळवदे जयवंतराव जगतापराव	श्री भारत विद्यामंदिर
११	सौ•उबाळे पुष्पा रामचंद्र	मुलींची शाळा नं•५
१२•	सौ•इंगवले सिंधु दिनकर	आबासाहेब सासने विद्यालय
१३•	" साळोखे जयश्री दत्तात्रय	अहिल्याबाई सेंट्रल प्रायमरी स्कूल
१४•	" शेलार रत्नमाला मुरलीधर	सावित्रीबाईफुले विद्यामंदिर,कन्या•
१५•	कु• फुके सुमन नारायण	हरिहर विद्यालय,लक्ष्मीपुरी

परिशिष्ट - "ड"

पाठांचे निरीक्षण केलेल्या शिक्षकांची यादी

अ.नं.	शिक्षकाचे नांव व शाळेचे नाव	घेतलेल्या पाठाचे नाव	निरीक्षणाची तारीख व वेळ
१.	श्री.कुलकर्णी रामचंद्र तुकाराम दत्ताजीराव शेळके विद्यामंदिर	पद्य- मानवांनो आत या रे इयत्ता ६ वी	३.१.९४ सकाळी ११.४० ते १२.२०
२.	श्री.नाईक नाथा तुकाराम म.जोतिराव फुले विद्यामंदिर	गद्य- हृदयाची श्रीमंती इयत्ता ७ वी	४.१.९४ सकाळी ११.४० ते १२.२०
३.	श्री.बारदेसकर अंतोन बस्त्यांव शेठ रुईया विद्यालय	गद्य-साने गुरुजी इयत्ता ६ वी	५.१.९४ दुपारी १.२० ते २.००
४.	श्री.आवळे मोहन आप्पासो शुगर मिल प्राथमिक शाळा	गद्य-आमची राणी इयत्ता ५ वी	६.१.९४ सकाळी ११.०० ते ११.४०
५.	श्री.धुमाळ शंकरराव धोंडीराम शेलाजी वन्नाजी विद्यामंदिर	गद्य-सहकार महर्षि विखे.पाटील इयत्ता ६ वी	७.१.९४ दुपारी २.४० ते ३.२०
६.	सौ.कुलकर्णी राधिका हरी हरिहर विद्यालय,लक्ष्मीपुरी	गद्य- जुलेखा इयत्ता ७ वी	८.१.९४ सकाळी ९.१० ते ९.४५
७.	सौ.जाधव सुमित्रा परशराम डॉ.श्रीधर सावंत विद्यामंदिर	गद्य- भामरागड इयत्ता ५ वी	१०.१.९४ दुपारी १.२० ते २.००

अ.नं.	शिक्षकाचे नाव व शाळेचे नाव	घेतलेल्या पाठाचे नाव	निरीक्षणाची तारीख व वेळ
८.	सौ.मोरे कमल शिवाजीराव मुलींची शाळा नं.६, लाईन बाजार	गद्य-जबाबदारी इयत्ता ५ वी	११.१.९४ सकाळी ११.४० ते १२.२०
९.	सौ.घाटगे सुनिता विश्वासराव श्री महाराणी ताराबाई विद्यालय कन्या शाळा.	गद्य - आबा इयत्ता ६ वी	१२.१.९४ दुपारी २.४० ते ३.२०
१०.	सौ.बागवान खुदीजा हानिफ छ.महाराणी विजयमाला कन्याशाळा	पद्य - चंदन इयत्ता ७ वी	१३.१.९४ सकाळी ११.४० ते १२.२०

परिशिष्ट - "इ"

इयत्ता ५ वी मराठी बालभारतीच्या पाठ्यपुस्तकातून प्रतिबिंबित होणारी मूल्ये

पाठ क्रमांक	पाठाचे नाव	प्रतिबिंबित होणारी मूल्ये	खंड तीन मध्ये दर्शविलेल्या मूल्या व्यतिरिक्त इतर मूल्ये सुचवा
१	२	३	४
१.	सुंदर हिरवे माळ(पद्य)	निसर्ग प्रेम, सहानुभूति	सौंदर्य दृष्टी, वृक्षसंवर्धन
२.	हिशेब	सेवाभाव, साधनशुचित्व काटकसरवृत्ती	व्यवहार चातुर्य, स्पष्टवक्तेपणा.
३.	शूरबाला	धाडस, दया, प्रामाणिकपणा	प्रसंगावधान, सचोटी
४.	माझ्या पाठच्या बहिणी (पद्य)	भगिणी प्रेम, ममता	जिव्हाळा, आनंदीवृत्ती
५.	गोटया	सहानुभूति, दया, भगिणी प्रेम, प्रामाणिकपणा	आज्ञापालन, सेवाभाव, अभिमान
६.	मौजेचे पोहणे	निसर्गप्रेम, धाडस	आत्मबल
७.	आईस पत्र	स्वावलंबन, कर्तव्यनिष्ठा सहिष्णुता, संयम	मातृप्रेम, जिव्हाळा
८.	जिद्द हीच दौलत	जिदद, श्रमप्रतिष्ठा देशप्रेम	मनाची एकाग्रता

१	२	३	४
९.	दादू	प्रामाणिकपणा, निस्पृहता	मानवता, दूरदृष्टी, चौगुलपणा
१०.	विज्ञानयुगाची नांदी (पद्य)	विज्ञाननिष्ठा	अंधश्रद्धा निर्मुलन
११.	मित्रप्रेम	आदर, मित्रप्रेम	भारताचा समाईक वारसा
१२.	अन्योक्ती (पद्य)	विवेक, परोपकार	निस्वार्थ, समयसूचकता
१३.	मुलींचे शिक्षण	काटकसर, त्याग, तपश्चार्या	एकाग्रता, समाजसेवा.
१४.	भामरागड	सहानुभुति, सेवाभाव, बंधुप्रेम, श्रमप्रतिष्ठा, श्रद्धाळू, करुणा, निष्ठा, कृतज्ञता, साहस	अंधश्रद्धा निर्मुलन, विकसनशीलता
१५.	माझे गाणे	रसिकता	कठोर परिश्रम
१६.	फेकला तटाहुन घोडा (पद्य)	शौर्य, वात्सल्य, राष्ट्रप्रेम	चिकाटी, स्वाभिमान
१७.	आमची राणी	धाडस, परोपकार, जिव्हाळा	श्रद्धा, सद्भाव
१८.	अरण्य-प्रकाश	भूतदया, एकात्मता व दया, आदर	जिज्ञासा, निसर्ग प्रेम, स्वतंत्रवृत्ती
१९.	हे दणकट माझे बाहू (पद्य)	धाडस, कर्तव्यनिष्ठा त्याग, स्वाभिमान	निश्चयीवृत्ती, महत्वाकांक्षी

१	२	३	४
२०.	राधिका	आदरातिथ्य, शिस्त, सचोटी, वैज्ञानिक दृष्टीकोन	-
२१.	रंगाची किमया	सौंदर्यदृष्टी	अभिमान, सृजनशिलता, रसिकता, संवेदनशीलता
२२.	हसावी पहाट घरोघरी (पद्य)	एकात्मता, सर्वोदय	सामाजिक बांधिलकी, जिव्हाळा, सहानुभूति
२३.	पाटीची करामत	जिद्द, कष्टाळू, आदर, सहानुभूति	स्वावलंबन, व्यवहारिकता
२४.	ऋतुचक्र	निसर्गप्रेम, सौंदर्यदृष्टी	-
२५.	झपझप चाललेत नाजुक पाय (पद्य)	ममता, सहानुभूति, कर्तव्यनिष्ठा	बंधुप्रेम, आत्मियता
२६.	कन्याकुमारी	निसर्गप्रेम, धाडस, सर्वोदय परोपकार, चिंतनशीलता	राष्ट्रप्रेम, स्वच्छंदीवृत्ती, समान वारसा
२७.	जबाबदारी	शिष्टाचार, सभ्यता, वक्तशीरपणा, संयम, शिस्त, दानत, राष्ट्रीय चारित्र्य, विश्वासार्हता	कर्तव्याची जाण, नागरिकत्वाची जाणीव
२८.	नवरोजी	कृतज्ञता, आदर, सौहार्द सन्मान, एकात्मता	बंधुभाव, सामंजस्य
२९.	हुतात्मा भाई कोतवाल	देशप्रेम, धाडस, सहकार्य	राष्ट्रसेवा, निस्पृहता, समर्पणाची भावना

१	२	३	४
१०.	विचारधन	सहानुभूति, त्याग, सेवा, बौधिलकी, निःस्वार्थ सहिष्णुता, मानवता, सेवा, श्रमप्रतिष्ठा	राष्ट्रप्रेम, समभाव

परिशिष्ट - " फ "

इयत्ता ६ वी मराठी - बालभारतीच्या पाठ्यपुस्तकातून प्रतिबिंबित होणारी मूल्ये

पाठ क्रमांक	पाठाचे नाव	प्रतिबिंबित होणारी मूल्ये	खंड,तीन मध्ये दर्शविलेल्या मूल्या व्यतिरिक्त इतर मूल्ये सुचवा
१	२	३	४
	गद्य विभाग :		
१.	साने गुरूजी	सहानुभूति,सेवा,श्रमप्रतिष्ठा, सौंदर्यदृष्टी देशप्रेम, वात्सल्य, जिज्ञासा,राष्ट्रीय एकात्मता,वैज्ञानिक दृष्टीकोन	मातृप्रेम, ध्येयवादी
२.	अंगणातील पाहुणे	सौंदर्यदृष्टी,भूतदया	निसर्गप्रेम, मित्रत्व,
३.	खेकडोबा	हजरजबाबी	विनोद निर्मिती, तत्परता
४.	भास्कर राय	शिष्टाचार,विनयशील, सहकार्य,शौर्य, धाडस, देशप्रेम, कर्तव्यनिष्ठा.	संयमशील
५.	अप्पा पटवर्धन - एक सेवाभावी जीवन	सेवा,देशप्रेम,सहानुभूति, समता,कर्तव्यनिष्ठा, सत्याग्रह, श्रमप्रतिष्ठा	निस्वार्थवृत्ती,चिकाटी

SHIVAJI UNIVERSITY LIBRARY KOLHAPUR

पाठ क्रमांक	पाठाचे नांव	प्रतिबिंबित होणारी मूल्ये	खंड तीन मध्ये दर्शविलेल्या मूल्या व्यतिरिक्त इतर मूल्ये सूचवा
१	२	३	४
६.	मोहीम फत्ते	धाडस, वैज्ञानिकदृष्टीकोन, सहकार्य	चिकाटी, निर्धार, काटकसणा, ध्येयनिष्ठा
७.	महापूर	सहानुभूति, सहकार्य	बंधुभाव, मानवता, प्रेम परोपकार
८.	उभा जन्म लोकसेवेला वाहीन	सेवा, सामाजिक बांधिलकी	कृतज्ञता
९.	बहिणीची माया	जिव्हाळा, धाडस, सहानुभुति, कर्तव्यनिष्ठा	बंधुप्रेम, आदर, ममता.
१०.	जत्रा	श्रध्दा, धाडस	मनोरंजन, रसिकता
११.	अब्दुलमिया	जिव्हाळा, वात्सल्य, सहानुभूति	कुटुंबवत्सलता, साधेपणा मित्रत्व
१२.	माझा विरंगुळा	वात्सल्य, रसिकता	निसर्ग प्रेम, गुणग्राहकता
१३.	सहकार महर्षि विखे पाटील	परोपकार, सहानुभूति, उदारवृत्ती, आदर, श्रमप्रतिष्ठा	सहकार, एकता, सेवाभाव, चिकाटी, देशप्रेम
१४.	आम्ही बंगाली शिकलो	आदर, श्रमप्रतिष्ठा	जिज्ञासा, जिद्द, उमेद, कष्टाळूवृत्ती

... AMBEDKAR LIBRARY
SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR

१	२	३	४
१५०	आबा	कष्टाळूपणा, सौशिकपणा, चिकाटी, काटकसर	संयमी, साधेपणा, श्रमप्रतिष्ठा, वक्तशीर
१६०	आण्णा-एक दिपगृह	मानवता, सहानुभूति, शेजारधर्म, आत्मविश्वास, समता, स्वावलंबन	कर्तव्य तत्परता, परोपकार, आदर, ध्येयवादी, दयाळू०
१७०	मैफल	रसिकता	वक्तशीरपणा
१८०	मोटार पाहावी घेऊन	विवेक	विनोद निर्मिती
१९०	गांधीजींच्या शब्दांत गोखले	जिव्हाळा, परोपकार, स्वच्छता, नियमितपणा, सत्य, सामाजिक बांधिलकी, देशप्रेम, विश्वास, आदर	गुरुभक्ती, त्याग
२००	सर्व धर्मांची शिकवण सारखीच	सर्वधर्मसमभाव, सत्य, प्रेम करुणा, कष्टाळूपणा	राष्ट्रीयऐक्य, मानवता०
२१०	विचारधन-दादाभाई नौरोजी	निश्चयी, देशप्रेम, सामाजिक बांधिलकी	कर्तव्यनिष्ठा, आशावादी
	विठ्ठल रामजी शिंदे	राष्ट्रीय एकात्मता, समता, क्रियाशीलता, नम्रता, शिस्त	
	आचार्य दादा धर्माधिकारी	सत्संग, सद्भिरुची	श्रध्दा
	नरहर कुरुंदकर	अभिमान, शिष्टाचार	

१	२	३	४
पद्य विभाग :			
१•	नव्या जगाचे नायक आम्ही	विज्ञाननिष्ठा	अंधश्रद्धा निर्मुलन, आधुनिकता
२•	आनंदी पक्षी	सौंदर्यदृष्टी, आनंदीवृत्ती,	भूतदया, निसर्ग प्रेम
३•	सागर	सौंदर्यदृष्टी, चातुर्य, निसर्गप्रेम	विशालता, रसिकता
४•	समाधी	कृतज्ञता, आदर	निस्पृहता, सहानुभुति
५•	मानवाना आत या रे	सहानुभुति, मानवता, विश्व-ऐक्याची भावना	आदर, समता
६•	रानातली अंगाई	सौंदर्यदृष्टी, वात्सल्य	निसर्गप्रेम, कुटुंबप्रियता
७•	मो-याची बल्लारी	भूतदया, वात्सल्य	-
८•	माणुस माझे नाव	विज्ञाननिष्ठा, समता, साहस	भेदाभेद निर्मुलन
९•	झुबे लालसर	सौंदर्यदृष्टी, निसर्ग प्रेम	-
१०•	जन्म भूमी	देशप्रेम, सौंदर्यदृष्टी	राष्ट्रीय ऐक्य
११•	अखंड	सत्य, बंधुभाव, समता, उद्योगप्रियता, ममता•	-
१२•	सत्पुरुषलक्षणे	धैर्य, सहिष्णुता, शौर्य	परोपकार, जिद्द, सत्यनिष्ठा, संतसंग
१३•	संतवाणी	भूतदया, समता, आदर, जिव्हाळा, नम्रता, सहानुभुति	अंधश्रद्धा, निर्मुलन, क्षमाशीलवृत्ती

परिशिष्ट - " भ "

इयत्ता ७ वी मराठी बालभारतीच्या पाठ्य-पुस्तकातून प्रतिबिंबित होणारी मूल्ये

पाठ क्रमांक	पाठाचे नाव	प्रतिबिंबित होणारी मूल्ये	खंड तीन मध्ये दर्शविलेल्या मूल्या व्यतिरिक्त इतर मूल्ये सूचवा
१	२	३	४
	गद्य विभाग :		
१.	आनंदभवन मधले दिवस	देशाभिमान, उदारता, सत्याग्रह, सद्सदविवेकबुध्दी, स्वदेशी,	प्रेम, शिष्टाचार, आदर, करारीपणा, माया, सेवाभाव
२.	लळा	जिव्हाळा, भूतदया	माया, सेवाभाव
३.	हातांची किमया	श्रमप्रतिष्ठा, सधकार्य, जिद्द	कर्तव्यनिष्ठा, कल्पकता, स्वावलंबन, संघभावना
४.	सुंदर बनातील वाघांची सभा	भूतदया, शिष्टाचार, दया, कल्याणकारी दृष्टी	आपुलकी, सद्सद्विवेक
५.	पक्षी पिंज-यातून उडाला	देशप्रेम, धाडस, स्वाभिमान	समर्पणवृत्ती, भगिनीप्रेम, समयसूचकता.
६.	हरितक्रांतीचे प्रणेते	देशप्रेम, सहानुभूति, धैर्य, कष्टाळूवृत्ती, स्वावलंबन	कर्तव्यनिष्ठा, त्याग, महत्वाकांक्षी
७.	विसरळभोळा गोकुळ	समंजसपणा	विनोद निर्मिती, संयम
८.	बहाददर चिमण्या	शौर्य, सहानुभूति, एकात्मता	जिद्द

१	२	३	४
९.	लेखनाचा श्रीगणेशा	साधेपणा, निर्भीकपणा, जिद्द	-
१०.	पाऊलवाटा	सौंदर्यदृष्टी, जिव्हाळा	निसर्गप्रेम
११.	हृदयाची श्रीमंती	सहानुभूति, त्याग, कर्तव्यनिष्ठा, निःस्वार्थ	मनाचा मोठेपणा, परोपकार
१२.	पुस्तकांची दुःखे	सहानुभूति, जबाबदारी, निर्भीकपणा	त्यागीवृत्ती, शिस्त, कृतज्ञता
१३.	बोलाऊण आल्याशिवाय नाही !.	स्वाभिमान, प्राजंळपणा	अभिनय कौशल्य
१४.	व्रतवैकल्ये	विज्ञाननिष्ठा, उदारमतवाद, परोपकार, कृतज्ञता, सौंदर्यदृष्टी, सेवा.	अंधश्रद्धा निर्मुलन
१५.	तुषारांचे वैभव	सौंदर्यदृष्टी, रसिकता, निसर्गप्रेम	निसर्गप्रेम, आनंदीवृत्ती
१६.	रुस्तुम -ए- हिंद	शौर्य, देशप्रेम, आत्मविश्वास सत्यवचनी, प्रामाणिकपणा	जिद्द, चपलता
१७.	मौजे शिरकोली	स्वावलंबन, सहानुभूति, श्रमप्रतिष्ठा	चिकाटी, जिद्द, समयसूचकता
१८.	सरोजिनी नायडू	देशप्रेम, सहानुभूति, सौजन्य, सौंदर्यदृष्टी, बुद्धिवैभव, समता, नेतृत्व, धैर्य	स्त्री-पुरुष समानता, समंजसपणा

१	२	३	४
१९•	अंगणवाडी	सहानुभूति, सेवा, स्वच्छता	कष्टाळूवृत्ती, आनंदीवृत्ती
२०•	आगळा पाहुणचार	कुटुंबवत्सलता, आदर, जिद्द, कष्टाळू, रसिकता	स्वाभिमान, शिष्टाचार,
२१•	जुलेखा	स्वाभिमान, शौर्य, धाडस, जिद्द, स्वामीनिष्ठा, देशप्रेम	कर्तव्यदक्षता, तत्परता•
२२•	स्नेही	स्नेह, आदर, शिष्टाचार	व्यावहारिकता, शिस्त•
२३•	अशी वाढते भाषा	रसिकता	जिज्ञासा, छंद
२४•	सहल	सौंदर्यदृष्टी, रसिकता	मनोरंजकता, निसर्गप्रेम, भूतदया
२५•	आभाळाएवढी माया	वत्सलता, मातृप्रेम	-
२६•	विचारधन -		
	लोकहितवादी	सत्य, एकात्मता, नेतृत्व, राष्ट्रहित, समाजहित, निर्मळपणा	जागृतपणा, महानता, ज्ञानलालसा, निस्वार्थीवृत्ती
	गोपाळ गणेश आगरकर	सुरक्षितता, स्थैर्यता सामंजस्य	नितीमत्ता, आदर, चिकाटी, स्फूर्ती
	आचार्य शं•द•जावडेकर	प्रयत्नवृत्ती, बुध्दिप्रमाणता	निर्धार, स्वावलंबन

१	२	३	४
	पद्य विभाग :		
१	नवा शिपाई	समता, बंधुभाव, एकता, स्वाभिमान	कर्तव्यनिष्ठा, विवेक, ध्येयनिष्ठा, धाडस
२	करु जग शोभावंत	नि:स्वार्थीवृत्ती, लोकसेवा, उदारता, समता	सृजनशिलता, त्यागी, रसिकता.
३	बालमित्रास	सौंदर्यदृष्टी, निसर्गप्रेम	आनंदीवृत्ती
४	मन	मन:शांती	चिंतनशीलता, स्वच्छंदी
५	आला आषाढ-श्रावण	सौंदर्यदृष्टी, रसिकता	निसर्गप्रेम, कल्पकता
६	चंदन	मातृप्रेम, कृतज्ञता, निरपेक्षवृत्ती	परोपकार, जिद्द सहनशीलता
७	हळद उन्हाची	सौंदर्यदृष्टी, रसिकता	प्रेम, जिज्ञासा, कल्पकता
८	धुणा	कल्पकता, रसिकता, सौंदर्यदृष्टी	निसर्ग प्रेम
९	संथ निळे हे पाणी	आनंदीवृत्ती, सौंदर्यदृष्टी, कल्पकता, रसिकता	निसर्गप्रेम
१०	सुतारपक्षी	जिद्द, महत्वाकांक्षा	कल्पकता, कष्टाळूपणा
११	असेल हिंमत लढणारांची	धाडस, स्वत्व, जिद्द श्रमप्रतिष्ठा, सृजनशिलता	स्वाभिमान, त्याग, अन्यायाविरुद्ध चीड
१२	नलराजा आणि हंस	भूतदया, सहानुभूति, दया	स्वातंत्र्यप्रेम, औदार्य, प्रेम, विवेक
१३	संतवाणी	धैर्य, परोपकार	समता, सेवाभाव, बंधुभाव

परिशिष्ट - " म "

एन॰सी॰ई॰आर॰टी॰ ने तयार केलेली मूल्यांची यादी

LIST OF THE VALUES

1. Abstinence
2. Appreciation of cultural values of others.
3. Anti-untouchability
4. Citizenship
5. Consideration for others
6. Concern for others.
7. Co-operation
8. Cleanliness
9. Compassion
10. Common Cause
11. Common good
12. Courage
13. Courtesy
14. Curiosity
15. Democratic decision making.
16. Devotion
17. Dignity of the individual
18. Dignity of manual work
19. Duty
20. Discipline
21. Endurance
22. Equality
23. Friendship
24. Faithfulness
25. Fellow-feeling
26. Freedom.
27. Forward look
28. Good manners.
29. Gentlemanliness
30. Gratitude
31. Honesty
32. Helpfulness
33. Humanism
34. Hygienic living
35. Intitiative
36. Integrity
37. Justice
38. Kindness
39. Kindness to animals
40. Loyality to duty.
41. Leadership
42. National unity
43. National consciousness
44. Non-violence.

45. National integration
46. Obedience
47. Peace
48. Proper Utilisation of time
49. Punctuality
50. Patriotism
51. Purity.
52. Quest for knowledge
53. Resourcefulness
54. Regularity
55. Respect for others
56. Reverence for old age
57. Sincerity
58. Simple living
59. Social justice
60. Self-discipline
61. Self-help
62. Self-respect
63. Self-confidence
64. Self-support
65. Self-study.
66. Self-reliance.
67. Self-control
68. Self-restraint
69. Social-service
70. Solidarity of mankind
71. Sense of social responsibility.
72. Sence of discrimination between good and bad
73. Socialism
74. Sympathy
75. Secularism and respect for all religions
76. Simple living
77. Spirit of enquiry
78. Team work.
79. Team spirit
80. Truthfulness
81. Tolerance
82. Universal truth
83. Universal love
84. value for national and civic property.

परिशिष्ट - " य "

औरंगाबाद येथील राज्यस्तरीय नैतिक शिक्षण-विषयक चर्चासत्रातील पुरस्कारिलेल्या मूल्यांची यादी

औरंगाबाद येथे झालेल्या राज्यस्तरीय नैतिक शिक्षणविषयक चर्चासत्रात शालेय स्तरासाठी पुरस्कारिलेल्या मूल्यांची यादी व त्यांची कार्यात्मक व्याख्या पुढील प्रमाणे आहे.

अ.नं.	मूल्य		कार्यात्मक व्याख्या
१.	स्वच्छता	:	स्वतःचे शरीर व स्वतःच्या नेहमीच्या आपरात येणाऱ्या वस्तू आणि सभोवतालचा परिसर स्वच्छ ठेवण्याची तत्परता व कृतिशीलता दैनंदिन वर्तनात सातत्याने दाखविणे म्हणजे स्वच्छता होय.
२.	शुचिता	:	आपल्या मनातील वाईट विचार काढून टाकून, मन शुद्ध करणे म्हणजे "शुचिता" होय.
३.	निर्भयता	:	विवेकाला पटलेल्या गोष्टी, परिणामाची किंवा टीकेची पर्वा न करता, स्पष्टपणे मांडणे, त्या प्रत्यक्षात आणणे म्हणजे निर्भयता होय.
४.	स्वावलंबन	:	दैनंदिन व्यवहारातील स्वतःची जी कामे स्वतः करण्यासारखी आहेत तीच कामे स्वतः सातत्याने करणे म्हणजे "स्वावलंबन" होय.
५.	श्रमप्रतिष्ठा	:	कोणतेही शारीरिक श्रम किंवा कष्टाचे काम हे कमी दर्जाचे न मानता, स्वेच्छेने व उत्स्फूर्तपणे ते करण्याची तयारी असणे म्हणजे "श्रमप्रतिष्ठा" होय.

अ.नं.	मूल्य		कार्यात्मक व्याख्या
६.	विज्ञाननिष्ठा	:	त्याज्य रूढी, अनिष्ठ परंपरा आणि अंधविश्वास यांचे उष्पण न स्वीकारता विचारात व आचारात वैज्ञानिक दृष्टिकोन स्वीकारणे म्हणजे "विज्ञाननिष्ठा" होय.
७.	आदरभाव	:	सर्व धर्मातील व सर्व मानवी समूहातील श्रेष्ठ व ज्ञानी व्यक्ती, कलाकार, शास्त्रज्ञ इत्यादींचे मोठेपण मान्य करणे व वाणी, विचार, आचार यातून प्रकट करणे म्हणजे "आदरभाव" होय.
८.	कर्तव्यदक्षता	:	परिसरातील सार्वजनिक मालमत्ता, वस्तू, प्राणिमात्र व इतर व्यक्ती, यांच्याशी असलेले आपले नाते हितकर व्हावे यासाठी तत्परतेने कृती करणे म्हणजे " कर्तव्यदक्षता " होय.
९.	बंधुता	:	आपल्या भावाबहिणींसंबंधी वाटणारी आत्मियता इतर जनासंबंधी बाळगणे व प्रकट करणे म्हणजे " बंधुता " होय.
१०.	समता	:	कोणत्याही स्वरूपाच्या संकुचित भूमिकेतून माणसामाणसात भेद न करता सर्वांना सारखे समजून आचरण करणे म्हणजे " समता " होय.
११.	खिलाडूवृत्ती	:	क्रीडा, विनोद, स्पर्धा, चर्चा इत्यादीमध्ये होणारा जय-पराजय, मतभेद, टीका यांचा हसतमुखाने निर्मळ मनाने स्वीकार करणे आणि प्रतिपक्षाविषयी गुणग्राहकता दाखविणे म्हणजे " खिलाडूवृत्ती " होय.

अ.नं.	मूल्य		कार्यात्मक व्याख्या
१२.	भूतदया	:	सृष्टीतील मानवेतर प्राणिमात्रालाही प्रतिष्ठा आहे या जाणीवेने त्याच्याशी ममतेने वागणे म्हणजे "भूतदया" होय.
१३.	निसर्ग प्रेम	:	निसर्गाचे स्वयंमूल्य व सौंदर्य यांच्या जाणीवेतून निसर्गाविषयी निरपेक्ष स्वरूपाची आत्मियता बाळगणे व प्रकट करणे म्हणजे निसर्ग प्रेम होय.